

Veres Emese Gyöngyvér

ADATOK A SZÉKELYFÖLDI EVANGÉLIKUS MISSZIÓS
EGYHÁZ TÖRTÉNETÉHEZ*

Bevezetés

A 2. bécsi döntés új helyzet elé állította a székelyföldi evangélikusokat: az 1940-es határ által elvágyva anyaegyházaitól, gyülekezeteket és templomokat kellett építeniük. Erre világítanak rá a most közölt dokumentumok.

A romániai magyar evangélikus egyház története mindig foglalkoztatott, ám területi kiterjedése okán csak egy-egy szeletébe tekinthettem bele. Pontosabban: a brassói egyházmegye történetének rendszeres kutatásán túlmenően, a többi gyülekezet esetében – az egyházkerületi javak összeírását célzó átfogó kutatás kivételével – inkább csak véletlenszerűen az adataim. Ami a székelyföldi misszió történetét illeti, többnyire a barcasági kutatások járulékos hozadékaiként kerültek elő újabb és újabb adatok, ám az egyházkerületi javak vonatkozó felmérése a korábbi egyháztörténeti kutatások szempontjai esetében is átértékeléshez vezetett. Ezek az újabb adatok pillanatnyilag késleltetik a brassói evangélikus egyházmegye története megírásának befejezését. Ugyanakkor tudom, hogy újabb dokumentumok még a megjele-

nés után is bármikor és bárhol előkerülhetnek, továbbá a sajtótermékek folyamatos digitalizálásával a korabeli hírek is sokasodnak, így tehát a teljesség viszonylagos. Egy nemrég ismételtlen a kezembe került interjú¹ folyamatosan emlékeztet arra, hogy még ismertem azokat a lelkészeket, akik egyházunk történelmi korszakairól tudtak volna beszélni, ám egy-egy elhangzott és/vagy leírt mondatukba akkor nem kapaszkodtam bele. A Kovács László, akkor friss nyugdíjas egykori hosszúfalu-fűrészezei lelkész által elmondottak nyomán írtam, hogy „a 2. bécsi döntés után Beyer Aurél² volt brassói lelkész megszervezte a Székelyföldi Missziót. 1941-ben ezt a munkát Kovács László vette át, és a sepsiszentgyörgyi szórányszentegyház lelkésze lett. A dél-erdélyi menekültek felduzzasztották a lélekszámot,³ így az oda tartozó Háromszék és Csík vármegyében 1500 körül mozgott. A kisebb összejöveteleket az unitárius egyháznál, a nagyobbakat pedig a református Vártemplomban tartották. Kovács Lászlót is ott iktatták be hivatalába 1941 decemberében. Az egyházközség felügyelője, Bothár Vilmos⁴ bankigazgató mindent megtett annak érdekében, hogy Sepsiszentgyörgyön evangélikus imaház legyen. Az ecetgyárból

* Az ArchívNet – XX. századi történeti források elektronikus folyóirat hasoncímű dolgozatának (VERES Emese-Gyöngyvér 2021) javított változata.

¹ VERES Emese-Gyöngyvér 1997.

² Beyer Aurél 1903. március 11-én született a Bács-Bodrog vármegyei Zablya községben. Édesapja Beyer Fülöp zablyai evangélikus lelkész. Alig egy éves volt, amikor a marosvásárhelyi evangélikus gyülekezet megválasztotta édesapját rendes lelkésznek, s a lelkészcsalád Marosvásárhelyre költözött. Tanulmányait a város református kollégiumában végezte. 1922-ben érettségizett, majd sikeres érettségi után könyvnyomdász-képzésben részesült a marosvásárhelyi Benkő-nyomdában, ahol néhány évig nyomdászsegédként dolgozott. Teológiai tanulmányait 1929–1933 között előbb Sopronban, majd a Gusztáv Adolf Egyesület ösztöndíjasaként a Lipcsei Egyetemen végezte. Beyer Aurél segédlelkészként szolgált Marosvásárhelyen és Tekén, majd 1937-től a brassói gyülekezet segédlelkésze. Már brassói segédlelkészként is gondozta a gyülekezethez tartozó székelyföldi szórányszentegyházakat, és amikor a 2. bécsi döntést követően, 1940. augusztus 1-jétől a brassói magyar evangélikus gyülekezethez tartozó háromszéki és csíki szórányszentegyházakat átkerültek Magyarországhoz, jelentkezett a missziós lelkészi állásra. 1940. szeptember 1-jétől Türocz Zoltán, a Tiszai Kerület püspöke kinevezte

Sepsiszentgyörgyre, ahol azonban csak rövid ideig maradt, mert áthelyezték Nagyváradra hitoktató-lelkésznek. A háború után német származása miatt több lelkésztársával együtt Oroszországba deportálták, ahonnan 1945 januárjában térhetett haza. Rövid szatmárnémeti szolgálat után, 1950-től nyugdíjazásáig, 1975-ig Nagybanán szolgált, de ezt követően is a gyülekezetben maradt. 1989. szeptember 10-én halt meg. A nagybanáni evangélikus templomban ravatalozták fel, majd a marosvásárhelyi református temetőben helyezték örök nyugalomra.

³ Az 1940. augusztus 30-i 2. bécsi döntés értelmében Észak-Erdély és a Székelyföld legnagyobb része visszakerült Magyarországhoz, Dél-Erdély azonban továbbra is Romániához tartozott. Dél-Erdélyből 1940–1944 között mintegy kétszáz ezer magyar menekült érkezett az akkori Magyarország területére, közöttük magyar evangélikusok is voltak.

⁴ Bothár Vilmos „ősei Csiktaplocáról a madéfalvi veszedelem idején a Felvidékre, Besztercebányára és környékére menekültek. Bothár L. Vilmos 1895. október 16-án született, a Besztercebánya melletti kicsi faluban, Göncöl-falván, Bothár Lajos evangélikus kántortanító tizenkettedik gyermekeként. Bothár Vilmos felsőbb tanulmányait a bécsi Kereskedelmi Akadémián végezte el, majd bankszakemberként dolgozott. 1918-ban azzal az elhatározással indult a Székelyföldre, hogy felkeresse ősei szülőhelyét Csikban. 22 éves korában

átalakított imaházat 1942-ben szentelte fel Túróczi Zoltán⁵ nyíregyházi püspök. Az idézett rövid összefoglaló ma már további kérdéseket vet fel bennem, de akkor ez csak egy rövid lelkési portré részeként készült. Szerencsére Kovács László feljegyzései ebből az időszakból – részben kéziratban, részben nyomtatásban – megmaradtak, így mégis viszonylag részletes jelentésekkel rendelkezünk.

Új adatokat és szempontokat hozott a már említett egyházkerületi felmérés, amelyet néhány évvel ezelőtt végeztünk Szalay Emőke debreceni és Gazda Enikő sepsiszentgyörgyi néprajzkutatóval. Bár e munka valójában csak egyfajta leltározás volt – amelynek első két kötete meg is jelent –, a felmért anyag számos kutatónak, több tudományágban is lehet a témára vonatkozó kiindulási pontja. A sepsiszentgyörgyi evangélikus gyülekezet összeírt úrvacsorai tárgyai közül csak két darabot emelek ki most.

„Tál (2. ábra): Ezüst domború díszítéssel vésett felirattal. Kerek, gyűrűs szélű karimája homorúan hajlik a széles öbölhöz. Díszítés: a karimán domború kagyló és virágdísz. Öblében felirat: „A Sepsiszentgyörgyi Missiónak 1940. Én vagyok az életnek kenyere. Jan. Ev. 6. 48. A Kelenföldi Ev. Leánykör adománya 1924”. Jelzéssel. Készült 1920 körül. Méretek: átm.: 18,6 cm”.⁷

„Kehely (1. ábra): Ezüst, domború díszítéssel vésett felirattal. Kerek, gyűrűs szélű talpa domborodó, a száron lapított gömb, felette baluszter. A kuppa öblösödő, gyűrűs szájú. Díszítés: a kuppa alján kosárszerűen domború hármás rózsák, közöttük félkörben két kisebb barázdált elem. Felirata: „Igyatok ebből mindnyájan, mert ez az Újszövetségnek vére. Amely sokakért kiöntetik, hívőknek bocsánatára. Mt 26: 27-28”. Jelzés nélkül. Készült: 20. század. Méretek: talp tám.: 8 cm; száj tám.: 9,3 cm; m.: 20 cm”.⁸

A felmérés célját tulajdonképpen csak a tárgyak leírása képezte, így akkor nem volt arra lehetőség, hogy a tárgyak eredetét az iratok tükrében is megnézzük. Hátterükre egy budapesti levéltári kutatás világított

rá véletlenszerűen. Tudván azt, hogy Járosi Andor⁹ és a költő Reményik Sándor¹⁰ többször megfordult Budapest-Kelenföldön, próbáltam ennek nyomába eredni. A magyarországi Evangélikus Országos Levéltár igazgatója, Czenthe Miklós elküldte a kelenföldi evangélikus gyülekezet már összeállított irattári összeírását, amelyben a következő tételt fedeztem fel: „Székelyföldi misszió pénztárkönyve, 1940–1944, 1. kötet”.¹¹ A továbbiakban a gyülekezet tagja, Schermann Ákos – akinek ezúttal is köszönettel tartozom – digitalizálta azokat az anyagokat, amelyek a kérdéskörhöz tartoznak, és átküldte nekem. A jegyzőkönyvek, lelkési hirdetési füzetek feldolgozása még hátravan, ezúttal elsősorban a levelezés-részt kívánom bemutatni. Ez rávilágít a háborús években nehézségekkel küzdő gyülekezetek helyzetére, valamint a testvéregyházi kapcsolatok alakulására is, de inkább a kezdeti időszakra korlátozódik. Több levél csak töredékben maradt meg, ám a levelezés így is értékes adatokat szolgáltat a gyülekezet, ezen túlmenően az esperesség, illetve püspökség történetéhez.

A trianoni békeszerződés utáni években a Székelyföld Brassóhoz közelebbi részén a hívek lelkigondozását igyekeztek Brassóból ellátni. Erről értesülünk abból a legelső levéltorzóból is, amely a kelenföldi gyülekezeti irattárban található, ám sem címzettjét, sem feladóját nem ismerjük. Minden bizonnyal a Tiszai Egyházkerület püspökétől, Túróczi Zoltántól származik, akinek egyébként több levele is megmaradt a gyülekezet levéltárában. A közölt dokumentumok csak töredékét képezik az itt található levelezésnek, de így is rávilágítanak a missziós egyház helyzetére, nehézségeire, illetve a két gyülekezet kapcsolatára, amely mindmáig tart. A forrásközlést két püspöki jelentés idevágó részlete zárja. Túróczi Zoltán a korábban megírt jelentéseket az 1941. szeptember 3-án Rozsnyón tartott kerületi közgyűlés, illetve a Kassán, 1943. szeptember 1-jén tartott közgyűlés elé terjesztette.

A székelyföldi misszió történetét (is) célozó további kutatásnak ki kell majd térnie az 1945 utáni

végleg Erdélyben telepedik le. Feleségül veszi Demény Margitot. Az 1930–1933-as gazdasági világválság idején mint magánbank-részvénytulajdonos és bankigazgató tevékenykedett. Az övé volt Kézdivásárhelyen az egyetlen bank, amelyik nem jutott csődbe. Mint kultúrászerető ember, szoros kapcsolatot tartott az egyházakkal és különböző egyletekkel, szervezetekkel, amelyeket anyagilag is támogatott. Részt vett a KSE megalakításában, annak társelnöke lévén. Fiatal felesége halála után 1942-ben, a második világháború kellős közepén elhatározta, hogy felesége emlékére evangélikus templomot épít a székelyföldi evangélikus hívek részére. Vagyónának jelentős részét templomépítésre fordította. 1944-re a templom tető alá került, befejezését azonban a frontvonal idekerülése megakadályozta. A fasizmus éveiben igen sok zsidót mentett meg a halál karmai-ból. A németek elől a Felvidékre menekült. 1945 őszén családját Magyarországon hagyva hazatért, hogy befejezze a templomépítést.

A templom 1947-re teljesen elkészült. [...] A vörös terror ideje alatt Bothár L. Vilmost meghurcolták, börtönbe vetették. Családjától elszakítva tengődött, míg 1951. május 4-én Zajzonban elhunyt. Élt 55 és fél évet. Sírja a zajzoni evangélikus temetőben található.” (DÉVAI István 1992.)

⁵ Túróczi Zoltán (1893–1971) evangélikus lelkész, 1939-től a Tiszai Evangélikus Egyházkerület püspöke.

⁶ VERES Emese-Gyöngyvér 1997.

⁷ P. SZALAY Emőke et al. 2018, I. 186.

⁸ Uo., I. 181.

⁹ Járosi Andor (1897–1944) evangélikus lelkész, teológiai tanár, író. A bácsfalusi *Evangélikus Életnek* is munkatársa volt.

¹⁰ Reményik Sándor (1890–1941) költő, a két világháború közötti erdélyi magyar líra kiemelkedő alakja.

¹¹ HU-KEGY-E, VII.

missziós munka megszűnésére, átalakulására. A püspöki levelek, illetve jelentések nyomán érdemes lehetőség szerint a többi említett gyülekezet levéltárát is átnézni. A testvérgyülekezeti kapcsolatoknak is több fejezete feltáratlan, hiszen a kommunista diktatúra időszakában hivatalosan nem folytatódhattak, de

1989 után ismét felvehették a régi fonalat, vagy új kapcsolatok alakultak. A kelenföldi evangélikus gyülekezet irattára egy másik iratcsomójának neve: *Erdélyi menekültek segélyezése, 1989–1991* – ez egy újabb, kutatásra váró témát jelenthet.

Dokumentumok

1. Helyzetjelentés a Székelyföldön lelkigondozás nélkül maradt evangélikusokról *Keltezés nélkül [1940]*

A bécsi döntés következtében hazatért Csík és Háromszék megyében élő evangélikus híveket, akik a sepsiszentgyörgyi, kézdivásárhelyi, csomakőrösi és baróti fiókegyházközösségekben megszervezve éltek életüket, Brassórol gondozta Beyer Aurél lelkész. Mivel a bécsi döntés következtében Brassó Romániában maradt, a brassói magyar evangélikus egyházközösség, illetve egyházmegye és egyházkerület a leszakadt területet sepsiszentgyörgyi központtal missziói egyházzá alakította, és elrendelte, hogy Beyer Aurélnak működési helyét erre a területre kell átennie. Ez meg is történt. Ez azt jelenti, hogy most nevezett lelkész minden hivatali felszerelés nélkül indul a munkára, a hatalmas szórványterületen szükséges sok utazáshoz nincs egy fillérje sem, s míg a híveket a rendes egyházi adózás szempontjából össze nem írja, megélhetése nincsen.

Tekintettel arra, hogy mindkét vármegyében, sőt azon túl is messze körben nincs magyar evangélikus lelkészi hivatal, ennek a nagy szórványmunkának talpraállítása súlyos nemzeti érdek is. *(HU-KEGY-E, VII. – Gépelt másolat.)*

2. Túróczy Zoltán püspök levele a kelenföldi gyülekezet lelkészének, Szántó Róbertnek

Nyíregyháza, 1940. szeptember 28.

A tiszai evangélikus egyházkerület püspökétől

1858/II/1940. szám

Kedves barátom!

Az Erdéllyel visszakérült magyar evangélikus gyülekezetek egészen törpe és szegény gyülekezetek. Lelkiismeretem arra kényszerít, hogy keressek valami megoldást megerősítésükre, mégpedig olyat, amelyik nemcsak anyagi támogatást jelent nekik, hanem lelki támaszt is. Így merült fel bennem az a gondolat, hogy az Erdéllyel visszatért kis gyülekezetek mellé egy nagyobb gyülekezetet keressek, amelyik testvér-egyházközösségévé fogadja a hazakerült véreink egyházközösségét. Az a meggyőződésem, hogy ez a gesztus kimondhatatlanul jól esnék azoknak, akik a román uralom alatt kétszeres kisebbségi sorsban éltek, mint magyarok és úgy is, mint evangélikusok.

Arra gondoltam, hogy a testvér-egyházközösség évi rendszeres támogatásban részesítené az erdélyi munkát, meghívna annak lelkészét beszámolóra, elmenne oda az anyaországbeli testvér-egyházközösség lelkésze szétválni és szolgálni, szóval olyan kapcsolat alakulna ki a két egyházközösség között, mint az édesanya és férjhez ment leánya között. Nem arról volna tehát szó, hogy tartsuk el őket, csak arról, hogy lelkileg és anyagilag is támogassuk. Abban a meggyőződésben vagyok, hogy olyan lelképásztor vagy, aki ezt meg tudod érteni, s olyan a gyülekezeted, amelyiknek lelkülete kész az ilyen szolgálatra. Arra kérlek azért,

hogy lépj be ezek közé az erdélyieket testvérré fogadó anyaországbeli egyházközösségek közé, és fogadjátok testvéretekül az ide csatolt mellékletben¹² leírt egyházközösséget. I. Mózes 37:16-ban a mezőn egyedül bolyongó József azt mondja a szembejövő s tőle a bolyongás célja iránt tudakozó idegennek: „Az én bátyáimat keresem, kérlek, mondd meg nekem, hol legeltetnek?” A magyar mezőn ugyanígy bolyonganak most tétova léptekkel a kicsiny erdélyi gyülekezetek. Keresik pásztor-bátyjukat, azt, aki vér az ő vérükből, de mégis idősebb és erősebb, mint ők. Hiszem, hogy benned és gyülekezetedben megtalálják az édes bátyjukat, nem olyat, mint amilyet József talált.

Meleg szeretettel köszönt hú barátod

Túróczy Zoltán

Nagytisztelető Szántó Róbert evangélikus lelkész úrnak,¹³
Budapest

(HU-KEGY-E, VII-2. – Gépelt másolat.)

3. Szántó Róbert lelkész levele a Székelyföldi misszió lelkészének, Beyer Aurélnak

Budapest, 1940. szeptember 30.

685/1940.

Nagytisztelető Lelkész Úr! Kedves Barátom!

Túróczy Zoltán püspök úr ömeltóságától levelet kaptam, amelyben arra kér, fogadjuk testvér-közösségünkbe a székelyföldi missziót (Sepsiszentgyörgyi misszió kört). Mielőtt a püspök úr kérését az egyháztanács elé terjeszteném, kértem, hogy az eszmei és erkölcsi támogatás mellett mi lenne az a minimális anyagi támogatás (pontos összeget kérek), amelyet a székelyföldi misszió tőlünk kérne és várna. Ha nektek az ügy sürgős, írd mielőbb, mert a jövő héten egyháztanácsülést tartunk.

Ha sikerül nyélbe ütnünk, amit püspök úr tőlünk óhajtat, a közeljövőben meglátogatnám kisebbik testvérünket, vagyis a székelyföldi misszió központját.

Szeretettel üdvözlöl

ev. lelkész

(HU-KEGY-E, VII-3. – Gépelt másolat.)

4. Beyer Aurél válasza Szántó Róbertnek

Sepsiszentgyörgy, 1940. október 5.

Csik-háromszéki evangélikus lelkészi hivatal, Sepsiszentgyörgy, Váradi József utca 20.

35-1940. szám

Nagytisztelető testvérünk! Kedves Barátom!

Mély megindultsággal vettük 685-1940. számú leveledet, amelyben testvérközösségbe fogadjátok első önálló lépéseit most próbálgató missziói körünket, és az eszmei és erkölcsi támogatás mellett anyagi támogatást is kilátásba helyeztek, kérdezve, hogy mi volna a legszükségesebb, amit tőletek a székelyföldi misszió kérne és várna.

¹² A melléklet nem maradt meg a gyülekezeti irattárban.

¹³ Az akkori lelkész, Szántó Róbert 1930–1941 között szolgált a

gyülekezetben. 1941-ben a saját irodájában merénylet áldozata lett, lelőtték.

Minthogy új egyházi alakulatunknak semmi földi vagyona nincs, természetesen bármiféle támogatást köszönettel veszünk.

Midőn pedig lelki szemeim előtt legfontosabb szükségleteinket végigvontatom, hogy vajon mit kérjek azok közül Tőletek, akik először jelentkeztek ilyen ajánlattal: úgy gondolom, hogy legjobb lesz, ha mindjárt a legfontosabbat és legszükségesebbet kérjük: egy úrvacsorai kelyhet.

Ez az adomány mindennél jobban kifejezné, hogy bennünket nemcsak a közös „evangélikus” név, hanem magának a mi urunk Jézus Krisztusnak teste és vére is testvéri közösségbe kapcsol. Ezen adományon mindennél maradandóbban lehetne megörökíteni az adományozó gyülekezet nevét, és ennek az adománynak felavatása és átadása egyúttal szent alkalom volna arra is, hogy igen jóleső ígéreteteket beváltva, gyülekezetünket, mint kisebbik testvér meglátogassátok.

Fogadjátok hálás köszönetünket azért a jóindulatért, mely leveletek minden sorából sugárzik, és kérlek, közöld hálás köszönetünket Túróczy Zoltán püspök urunk ömlesztőségével is azért a meleg szeretetért, amellyel ügyünket felkarolta.

Testvéri üdvözléssel

Beyer Aurél ev. missziói s. lelkész

(HU-KEGY-E, VII-5. – *Gépelts másolat.*)

5.

Szántó Róbert levele Beyer Aurélnak

Budapest, 1940. október 10.

712/1940.

Kedves Barátom!

A mai napon postával nyomtatványokat adtunk fel címe-tekre, hogy lássátok, hogy a testvérközösségbe befogadó egyház milyen lelki munkát végez. De meg azután van a küldeményben egy rózsaszínű levelezőlap, amely megmutatja nektek, hogy anyagi támogatásokat hogyan képzeljük el. Örömmel jelenthetem, hogy az egyháztanács október 7-én tartott ülésén a székes missziót egyhangúan testvérközösségünkbe fogadta. Az a remény élt, hogy november 15-én egy tisztes összeget tudok küldeni támogatásokra. Ha azonban nagyon szorít a szükség, valamelyes segítyt már előbb is küldhetünk. Az úrvacsorakészlet kérdését úgy intézzük el, hogy saját kegyzsereinkből választottunk ki egy ezüst kelyhet, egy ezüst ostyátalcát és két ezüst gyertyatartót,¹⁴ és ezeket címedre sürgősen el fogjuk küldeni. Személyesen most nem tudok közölni menni, de januárban tervbe van véve a mi egyházközösségünk énekkarának és művészi együttesének egy nagyváradi-kolozsvári hangversenye, és valószínűnek tartom, hogy ez alkalommal, ha a közlekedési viszonyok javulnak, a sepsiszentgyörgyi atyafiakat is meg tudom látogatni.

Az úrvacsorai készletet tehát minden további levelezés nélkül a napokban postára adjuk, és az első kiadások fedezésére 200 pengőt is postára fogunk tenni.

Szeretettel üdvözlő Mindnyájaitokat

ev. lelkész

(HU-KEGY-E, VII-6. – *Gépelts másolat.*)

6.

Beyer Aurél válasza Szántó Róbertnek

Sepsiszentgyörgy, 1940. október 29.

Csík-háromszéki evangélikus lelkészi hivatal, Sepsiszentgyörgy, Váradi József utca 20.

Ad 50-1940. szám

Nagytiszteletű Uram! Kedves Barátom!

Mély hálával és köszönettel tölt el az a szeretet, mellyel egyházatok a mi kicsiny missziói egyházunk segítségére sietett, amidőn az ezüst úrvacsora készletet és az első segély részleteként 200 pengőt juttatott hozzánk. A pénzt már e hó 21-én megkaptuk; a szent edények a mai postával érkeztek meg – meglehetősen késedelmesen, de hiánytalanul és érintetlen jó állapotban. Ugyancsak még a múlt héten vettük azokat a nyomtatványokat is, amelyből[!] látjuk, milyen missziói munkát végeztek Ti ott a nagyvárosban, s mélyszéles örömmel és hálával tölt el az a mód, ahogyan kicsiny testvéregyházatokról a rózsaszínű levelezőlapok segítségével gondoskodtok.

Szerettem volna az úrvacsorai szent edényeket a reformáció emlékünnepe, október 31-én gyülekezetünknek bemutatni és felavatni; minthogy azonban táviratilag eskütételre rendelték, a reformáció-emlékünnepe is kénytelenek voltunk november 3-ra halasztani, s így ekkor fogjuk először használatba venni.

Szívből kívánom, hogy Isten gazdag áldása legyen az adakozókon épp úgy, mint az adományaikon, hogy Isten országa terjedjen, erősödjék és mélyüljön úgy itt, mint ott.

Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk? Erős vár a mi Istenünk!

Hálás szeretettel köszönt

Beyer Aurél missziói s. lelkész

(HU-KEGY-E, VII-7. – *Kézzel írt másolat.*)

7.

Beyer Aurél levele Szántó Róbertnek

Sepsiszentgyörgy, 1941. február 24.

Székesföldi ág. hitv. evangélikus misszió, Sepsiszentgyörgy, Váradi József utca 20.

49-1941. szám

Tárgy: 1941. évi támogatás. Hivat. szám: 99-1941.

Nagytiszteletű Uram! Kedves Barátom!

Hálás köszönettel értesítlek, hogy az 1941. évi támogatás címen küldött 1200 pengőt, valamint az összeg elküldéséről szóló értesítést is megkaptuk. Isten áldja meg érte gazdagon a Kelenföldi Testvéregyház, annak minden tagját és egész vezetőségét, mert ez a támogatás a mi székesföldi missziói munkánk anyagi létfelmaradásának szilárd gerince, amely nélkül munkánk csak a bizonytalanságokkal való szélmalomharc volna. Isten áldja meg a Ti nagyvárosi missziói munkátokat épp úgy, mint a Ti adományokat, hogy az majd itt a Székesföldön, az ország legkeletibb csücskében is gazdag gyümölcsöt teremjen az aratáskor.

Múlt évi levelezésünkben szó volt arról, hogy január hónap folyamán személyes jelenlédnek is örvehdhettünk volna. Tekintettel a rendkívül megnehezedett közlekedési viszonyokra, valamint arra, hogy kezdő missziói egyházunk vendégfogadásra bizony az első télen nem tudott berendezkedni, nem szorgalmaztam a dolgot. Remélem, hogy ezek a dolgok a tavasz folyamán megváltoznak, a lecsökkentett vasúti forgalom is helyreáll, és a célunk megfelelő irodahelyiséghez és lelkészi lakáshoz is juthatunk, s így a tavasz vagy a nyár folyamán nagy örömmel és szeretettel fogadhatunk. Aminek reményében maradtam mély tisztelettel és testvéri szeretettel

Erős vár a mi Istenünk!

Beyer Aurél ev. missziói s. lelkész

(HU-KEGY-E, VII-7. – *Géppel írt másolat.*)

¹⁴ E kegytárgyakra utaltam korábban, amelyek közül a kelyhet és a paténát, azaz ostyátalat említettem. A két egyforma gyertyatartó, amelyet szintén láttunk és leírtunk, ugyancsak az említett kelenföldi küldeményből származik. Ami a levélben említett kórust illeti, az a mai napig működik a gyülekezetben, jelenleg

Bencze Gábor vezetésével. 2019 októberében, a Luther-szobor avatása alkalmával volt alkalmam őket hallgatni a rendszerváltás után épült és 1998-ban felszentelt sepsiszentgyörgyi új evangélikus templomban.

8.

Bothár L. Vilmos, a Székelyföldi misszió felügyelőjének levele Wolf Lajos kelenföldi lelkésznek

Kézdivásárhely, keltezés nélkül

Nagyitszeteletű Wolf Lajos ev. esperes Úrnak,¹⁵ Budapest-Kelenföld

Kedves Nagyitszeteletű Uram!

Minden évben a kisebbik testvér hálás szeretetével szoktam beszámolni a Székelyföldi Evangélikus Missziói Egyház életéről, működéséről.¹⁶ Múlt évről ez az elszámolásom, illetve beszámoló elmaradt, szomorú családi eseményeim és az azt követő betegségem miatt. Így most Szentháromság vasárnapja után, vagyis az egyházi esztendő befejezése után számolok be múlt évi munkáinkról.

Egyházunk nagyjából Háromszék vármegyében van megszervezés alatt, kisebb a szervezési lehetőség és híveink száma Csík vármegyében. Eddig 16 kialakított fiókegyházunk van, de mondhatni minden faluban vannak evangélikusok, akiket fel kell fedezni. A felfedező munkához éppen a nyárra kértünk teológusokat.

Amikor 1940-ben brassói anyaegyházunktól elszakítottunk, bizony nagyon szomorú jövődönték néztünk elébe. Bár a brassói egyház inkább anyagi okokból csakis Sepsiszentgyörgyön, Kézdivásárhelyen és Csomakörösön járt el, mégis magunkra maradtunk. Akkor, mielőtt még a magyar csapatok ideértek volna,¹⁷ írta nekem Nikodémusz Károly¹⁸ brassói ev. főesperes kedves barátom, hogy küldi szegény papját, ha én úgy látom jónak, mert bizony a szórványok akkor is nagyon szegények és nagyon elhanyagoltak voltak. Azt írtam: teljes ellátást tudok adni neki és annyit, amiből szerény ruházkodását megvásárolhatja. Nem rendelkezem túl nagy bőséggel a földi javaknak, úgy gondoltam: „Az Úr gondot visel” és megsegít. És [meg]történt a csoda: a budapest-kelenföldi ev. testvéregyház örök hálára kötelező testvéri szeretettel jött segítségünkre. A támogatás nélkül bizony nagyon kétséges lett volna a sorsunk, hiszen híveink mondhatjuk a fele dél-erdélyi menekült, és még egyre jönnek. Ezek szegények inkább várnak segítséget az egyháztól, semmint ők tudnának egyházunknak adni. És hogy még e menekültek is adnak egyházunknak, arra legjobb példa, hogy Nagyajtán a konfirmandusokat lelkészük utasítása szerint egy menekült ev. asszony házában egy 20 éves iparos menekült fiú igen szépen előkészítette.

De hogy maradjak az időrendi beszámolásnál, megemlítem azon, a Kelenföldi Testvéregyház előtt már ismert öröndetes eseményt, hogy tavaly decemberben megválasztottuk első rendes papunkat, és ezzel rendes egyházzá alakultunk a missziói körből. Íme tehát Istennek kegyelméből Székelyföldön van már egy Evangélikus Missziói megszervezett Egyház. El sem tudjuk mondani azt a nagy örömet, amikor rendes papot kaptunk. Hogy ez mit jelent, azt csak akkor lehet megérteni, ha tekintetbe vesszük azt a szegénységet, nincstelenséget, amiben híveink leledzenek, és azt az amerikai méretű távolságot, amelyen a lelkésznek dolgoznia kell. Sósmező pl. 20 km-re lóháton közelíthető meg az Ojtozi-szoroson át, míg a másik véglet fent Gyergyószentmiklósig terjed. Áldozócsütrötökön voltunk Nagyajtán. A falu útja mellett öt méterre folyik az Olt, és a túlsó part az már Dél-Erdélynek az a szomorú része, ahol hiába ugyanúgy süt a nap, mégis nagy szomorúság honol ott. Az már Románia.

Áldozócsütrötökön elindultunk 6 presbiter és a papunk konfirmálni Nagyajtára, e román határ melletti faluba. Nagyaj-

ta innen 125 km-re, Sepsiszentgyörgytől 90 km-re van. Vasút nincs. Az autóbusz-közlekedés is gyatra és ritka, vasárnap nem is megy talán. Így külön autón mentünk a nagyajtai konfirmációra és a baróti presbiteri ülésre. Nagyajtára érkezvén éppen megkonfundáltak az Olt túlsó oldalán az apácai ev. templom harangjai, és abban a ritka eseményben volt részünk, hogy a román oldalon levő evangélikus harangok üdvözölhettek minket Nagyajtán, ahol soha nem volt ev. hívó, hanem csak unitárius, ref. és katolikus. Ma 80 apácai menekült evangélikus hányódik ottan. A református templomban volt a három menekült apácai ev. ifjú konfirmálása. Mint mondtam, egy menekült asszony házában egy húszéves iparos oktatásával készültek konfirmációra. És szóltak túl az apácai ev. templom harangjai, és zokogtak a hazájukat veszített apácai menekült evangélikusok a nagyajtai református templomban. Nem hiszem, hogy ennél szívbemarkolóbb konfirmálás a föld kerekességén történt volna. És ott éreztük mindnyájunk felett a tüzes nyelvet, és lőn szívünknek tüze által az a szent elhatározása, hogy Erdővidéket minden távolsága dacára el kell látnunk lelki-gondozással. Itt Barót a központ, hol régebbi evangélikus hívek vannak. Ott d[él]u[tán] tartottunk presbiteri ülést, mivel a baróti presbiterok a nagy távolság miatt egyszer sem jöttek el Sepsiszentgyörgyre. Így a presbitérium ment oda. Soha ennél lélekelőbb megtagasztalásunk nem volt. Barót nem akart beilleszkedni a Székelyföldi ev. Missziói Egyház keretébe. Panaszkodtak a néhai apácai papra, aki csak stólat és képét követelt. Szemben ezzel, a sepsiszentgyörgyi presbiterok azzal indultak, hogy a kért harmóniumot csak úgy szavazzák meg Barótnak, hogy azt ők gyűjtsék össze, mert eddig képét sem szolgáltattak be a központba. A vége: ott, ahol ketten vagy hárman az Úr nevében összejönnek, ott ő megjelenik. Megszavaztatott a szegény Székelyföldi ev. Missziói Egyház pénztárából Barótnak a harmónium, és ott a presbitérium kimondta, hogy mert a pap egyszerre nem lehet 16-20 helyen, a presbiterok végzik távollétében az Istentiszteletet. Így Sepsiszentgyörgyön, Baróton és Kézdivásárhelyt egyelőre. És a baróti fiók szórvány kimondta, hogy Sepsiszentgyörgyhez kíván tartozni akkor is, ha Dél-Erdélyt visszakapjuk, amikor is ismét Apácahoz kellene tartozzon, mert Apáca mindig csak vett el tőle anélkül, hogy lelkieket adott volna, viszont a sepsiszentgyörgyi központtal bíró Székelyföldi ev. Missziói Egyház hivatása magaslátán áll. Istenem, ha tudták volna baróti testvéreink, hogy a presbiterok többsége nem ezen gondolattal indult el, mert bizony itt olyan elhanyagolt volt az egyházi élet, hogy a legtöbb presbiter azt mondja, nem ismerem egyházunkat, vallásunkat, mert a reformátusokhoz jártak hittanra és Istentiszteletre.

Múlt szombaton tartottuk évszázadok óta az első hittanvizsgát Csíkszeredában. Megható volt a vizsga a ref. egyház imaházában. Az ottani gondnok saját bevallása szerint most volt az első evangélikus hittanórán. Igyekeztünk is hitünket rövidesen ismertetni és főbb tanításairól szólni. Vasárnap igen népes és szép számú hittanvizsga volt a sepsiszentgyörgyi unitárius templomban. Itt már nő az új öntudatos ev. ifjúság. Tegnap Kézdivásárhely szintén ref. tanácsteremben tartottuk a hittanvizsgát. Az itteni ifjúság talán a legelőrehaladottabb az ev. hit terén. Pedig 6-7 évvel ezelőtt csak az én házam volt itt evangélikus, illetve vallotta magát annak. Ma Kézdivásárhely és vidékén 188 az evangélikusok száma. Sepsiszentgyörgyön 400, aki annak vallja magát, de van több mint 100, aki reformátusnak vallja magát, jóllehet törvény szerint evangélikus, mert apja-anyja az volt. A méretek vég-

¹⁵ 1941–1946 között a gyülekezet lelkésze Ordass (Wolf) Lajos (Torzsa, ma Szerbia, 1901 – Budapest, 1978) volt.

¹⁶ Beszámolóit rendszeresen megjelentek a kecskeméti *Üzenet* evangélikus lapban is.

¹⁷ Sepsiszentgyörgyre és Kézdivásárhelyre 1940. szeptember 13-án vonult be a honvédség.

¹⁸ Nikodémusz Károly (1887–1978) Hosszúfaluban, majd Brassóban magyar evangélikus lelkész, esperes, író, szerkesztő, lelkész. Az *Evangélikus Néplap* (1921–1923) fő-, ill. társszerkesztője, a Bácsfaluban megjelenő *Evangélikus Élet* szerkesztőbizottságának elnöke, a *Csángó naptár* társszerkesztője is volt.

telen nagyok. 200 km-nyi térségben ellátni, ezt a papnak bizony a lehetetlenséggel határos. Ha talán háború végén olcsó lesz az autó, akkor mindent el kell kövessünk, hogy a papunk tanulja ki a vezetést, és így több helyen tud egy vasárnap lenni és tanítani.

Nem mondhatjuk azt, hogy könnyű a dolgunk, mert bizony evangélikusoknak nem könnyű a dolga ott sem, ahol megszervezett és rendezett viszonyok között élnek egyházi életüket. Hát itt? Nyomnak, ahol csak lehet. Voltak kísérletek, melyek arra irányultak, hogy engemet az intézet éléről távolítsanak el, és katolikus vezetőt tegyenek. A legaljasabb rágalomtól sem riadtak vissza. De Istennek kegyelméből állók és győztem.

Úgy gondolom, hogy örömet szerzek Nagytiszteletednek, Kring felügyelő Úr¹⁹ Öméltóságának és valamennyi kelenföldi drága testvérünknek azzal, hogy megírom, miszerint Sepsiszentgyörgyön imaháznak való épületes telket vettünk. Hát nem kegyelmes hozzánk az Úr, hogy így rövid idő alatt egyházzá kovácsolt össze, és már imaházunk²⁰ is lesz. És hogy lesz, az nagy érdeme a kelenföldi ev. egyház vezetőségének, presbitériumának és minden áldozatos tagjának. Jóságukért örök hálaunk kíséri mindnyájuk lépteit.

Tegnap írtuk alá a szerződést. [...] ²¹ Szerény hajlék lesz nagyon, de mert nagyon szükséges, nem várakozhattunk, bízunk azonban az isteni kegyelemben, hogy a jó Isten megsegít, és így nekiindultunk. Hiszen Háromszéken és Csíkbán sem egy templomunk, sem egy imaházunk, sem egy harangunk, sem egy harmóniumunk sincsen. Pedig a Dél-Erdélyben uralkodó rettenő elnyomás egyre szaporítja nincstelen evangélikusaink számát. Ti. a Brassó melletti Hétfalu csángó lakossága, mintegy húsz-ezer lélek mind evangélikus magyar ember. Magában Brassóban és más helyiségekben is vannak oly magyar evangélikusok, akik nem bírják tovább a terrort, és indulnak át ide. Ezek a szegények elsősorban az egyháznál kopogtatnak. Sikertől is vagy tízet elhelyeznünk az anyaországban. Sajnos ez nem mindig sikerül.

Így élünk. Biztató azonban részünkre az, hogy nem vagyunk egyedül. Az Isten testvéri szívemet, egész nemes kelenföldi testvéregyházat adott nekünk, és így tovább haladunk azon az úton, melynek egyetlen célja Székelyföld és Dél-Erdély szétszórta evangélikusainak hirdetni az evangéliumot és megmenteni őket a szétszóródástól. Nehéz feladat, de szép! [...] ²²

Zárva soraimat, a Nagytiszteletű Úrnak küldöm legmelegebb testvéri üdvözetemet, Kring Jenő bátyámuram Öméltóságát mély tisztelettel üdvözlöm, és az egész nagy érdemű presbitérium, vezetőség és a kelenföldi egyház[beli] minden testvérünknek testvéri üdvözetet küldök úgy magam, mint egész székelyföldi egyházunk [nevében], és vagyunk testvéri szeretettel.

Erős vár a mi Istenünk!

Bothár L. Vilmos ev. felügyelő, a kézdivásárhelyi takarékpénztár vezérigazgatója.

(HU-KEGY-E, VII-14. – Géppel írt másolat.)

¹⁹ Dr. Komjáthy (Kring) Jenő táblabíró.

²⁰ Az imaházat 1942. december 12-én szentelte fel Türoczy Zoltán püspök a Székelyföldön tartott evangélikus napok keretében, amint arról a helyi *Székely Nép* című újság december 10-én tudósított (Sz. n. 1942): „12-én délelőtt lelkészegyesületi gyűlés lesz az evangélikus lelkészi hivatalban, ugyancsak szombaton este fél 7 órai kezdettel ünnepély lesz Sepsiszentgyörgyön a vármegyei háza dísztermében. 13-án, vasárnap délelőtt fél tíz órai kezdettel az Olt utca 51. szám alatti imaházat a főpásztor felszenteli, délután 4 órakor istentiszteletet tart a felszentelt imaházban, ugyanekkor ünnepi istentisztelet lesz a csíkszeredai református templomban is. Délután 5 órakor Csomakörösön lesz istentisztelet, délután 6 órakor pedig a kézdivásárhelyi református templomban. Az evangélikus napokon vendégek lesznek és szolgálatot végeznek: Thuróczy Zoltán püspök,

9.

Bruck Klára, a kelenföldi evangélikus gyülekezet tagjának levele Wolf Lajos lelkészhez

Budapest, 1943. január 8.

Nagytiszteletű uram!

Amióta az erdélyi szórványegyház szomorú beszámolóját hallottam, nincsen nyugalmam, amíg az évi megajánlásunkon túl én magam nem teszek valamit az építendő templom érdekében vagy a már felszentelt templom fennmaradt költségei törlesztésére. Erre a nekem drága célra mellékelek P 50-et. Ma sok mindenről lemondunk, de az az érzésem, hogy Isten oldaláról nézve még így is túlon túl nagyok az igényeim, ezért kívántam most lemondani olyasmiről, aminek előre örültem, de csak addig, amíg ezt az örömdetesebb megvalósítani valót nem találtam. Szeretettel kérem a kis összeg továbbítását, és nagyon hálás volnék, ha onnan levelezésre egy címet kaphatnék.

Legszívesebben egy sokgyerekes vagy legalábbis egy gyerekes erdélyi asszonytestvéremnek írnék, aki a hóborította erdélyi hegyek között lakik, messze az evangélikus templom mérhetetlen áldásaitól, távol az igehallgatás lehetőségétől, elzárva a lelkipásztor támogatástól, megtartó, Istenhez vezérlő tanításaitól. Én éppen ezektől érzem magam túlon túl gazdagnak, és talán nem is szabad magamnak megtartani ennyi kincset. Ez a legjobb alkalom lenne megszítani egy rászorulóval.

Nagytiszteletű urat mélyeséges tisztelettel köszöntöm,

Bruck Klára²³

(HU-KEGY-E, VII-19. – Géppel írt másolat.)

10.

Wolf Lajos levele Kovács Lászlónak, a Székelyföldi misszió lelkészének

Budapest, 1943. január 16.

45/1943.

Nagytiszteletű Kovács László úrnak, evangélikus lelkész, Sepsiszentgyörgy

Nagytiszteletű Lelkész Úr! Kedves Barátom!

Gyülekezeti estünkön, melyen a székely misszió életéről rövid beszámolót tartottál, részt vett Bruck Andorné²⁴ hívünk, aki a hallottak hatása alatt indítva érezte magát arra, hogy az imaházatok vásárlásából fennmaradt adósságotok törlesztésére 50.-pengős adományával segítségetekre siessen. Ezt az 50.-pengős összeget e levéllel egyidejűleg postára adtuk. Nevezett hívünk szeretne levelező viszonyba kerülni egy gyülekezeti tagotokkal, lehetőleg egy sokgyermekes családjával. Levelezésének célja legelsősorban az volna, hogy az itteni vasárnapjaink és bibliaóráink evangéliumi tanítványát továbbítaná leveleiben, de azt hiszem, hogy ezen túl is személyes, élő kapcsolat teremtése volna a cél, és ezt kívánatosnak is találom. Éppen azért szeretettel kérek, légy szíves velem közölni valamelyik ilyen levelező viszonyra

Járosi Andor esperes, teol. m. tanár, Schneller Károly egyetemi tanár, egyházfelügyelő, Wolf Lajos esperes, a budapest-kelenföldi testvéregyház lelkésze, Gyimesy Károly dr., az Országos Luther Szövetség lelkésze, Véri Elemér dr., az Országos Luther Szövetség igazgatója, valamint az egyházmegye összes lelkészei.

²¹ A kihagyott részben a levélíró a költségeket részletezi.

²² A kihagyott részben a Barótra szánt harmónium kiválasztása kapcsán kérnek segítséget.

²³ Bruck Klára Bruck Andornak, a Magyar Ruggyantaáruügy Rt. egyik igazgatójának felesége volt. A kelenföldi evangélikus gyülekezet idősebb tagjai szerint Angliába disszidált, és Mary Kegár néven továbbra is segítette a gyülekezetet.

²⁴ Bruck Andorné, azaz Bruck Klára, a 9. sz. dokumentum szerzője.

alkalmas asszonyhíveteknek a címét (nem elsősorban sepsiszentgyörgyi, hanem valamelyik szóránnyhelyen lakó hívetekre gondolok) megküldeni. Amennyiben volna az értelmiségi osztályhoz tartozó ilyen hívetek, legalkalmasabbnak azt tartanám, ha azzal kötnéd össze ezt a mi asszonyunkat.

Szolgálatodra Isten áldását kérve, testvéri szerető köszöntéssel vagyok, szolgatársad az Úrban:

lelkész

(HU-KEGY-E, VII-20. – *Géppel írt másolat.*)

11.

Kovács László levele a kelenföldi gyülekezet fiatal tagjaihoz
Sepsiszentgyörgy, 1943. február 10.

Evangélikus lelkészi hivatal, Sepsiszentgyörgy, Olt utca 51.
70-1943 sz.

A kelenföldi evangélikus tanuló ifjúságnak, Budapest
Szeretett Diáktestvéreim!

Ezúton mondok hálás köszönetet a Székelyföldi Misszió nevében azért a 100 db ifjúsági énekeskönyvért, amelyet Dr. H. Gaudy László²⁵ és Benczúr László²⁶ nagytiszteletű urak segítségével adományaitokból hozzánk eljuttattatok. Igen sokat jelentenek számunkra ezek az énekeskönyvek. Áldásosan tudjuk felhasználni szóránny-istentiszteleteinken. Híveink egy része szóránnyorszában evangélikus énekeskönyvet eddig nem is látott, evangélikus éneket nem is tud. Menekültjeink százai pedig, akik a durva román elnyomás miatt ma is jönnek még át a határon minden nélkül, énekeskönyv hiányában nem tudnak igazán bekapcsolódni az istentiszteleti életbe. A szóránny-istentiszteleteken az éneklés annak a pár énekeskönyvnek segítségével, amit ki tudtam magammal vinni, bizony nagyon nehezen ment. Ha eredményt akartam elérni, a szükséges énekeket külön ki kellett nyomtatni vagy sokszorosítani, legépelni stb., ami mind sok időbe vagy pedig pénzbe került. Most a küldött énekeskönyvek kitűnően megoldják ezt a kérdést.

Ez az adományozás azonban bizonyít arra is, hogy megértették a szóránnyban élő székely evangélikusok küzdelmét és evangélikus egyházunknak súlyos szóránnykérdését. Az egyház olyan, mint egy test. A szóránnyban levők a test lehullott tagjai. Mi lenne, ha testünkről is így hullanának a tagok? Kívánom, hogy Ti, akik erős és buzgó egyházi közösségben éltek, nagyon erősödjete meg evangélikus hitetekben, hogy áldozatkészségekkel, munkátokkal sokat szolgáljatok még Isten munkamezején!

Erős vár a mi Istenünk!

Igazi hittestvéri szeretettel,

Kovács László, a Székelyföldi Misszió lelkésze
(HU-KEGY-E, VII-23. – *Géppel írt másolat.*)

12.

Kovács László levele Wolf Lajosnak

Sepsiszentgyörgy, 1943. február 13.

Evangélikus lelkészi hivatal, Sepsiszentgyörgy, Olt utca 51.
73-1943 sz.

Nagytiszteletű Esperes Úr! Kedves Lajos bátyám!

Úgy az 1200 P, mint az 1446 P adományok lelkészi hivatalunkba megérkeztek. Addig is, amíg egyházközségünk ezt egy bővebb levélben megköszöni, fogadd és tolmácsold a székelyföldi misszió legőszintébb háláját azért a nagy áldozatosságért, amellyel bizonyítást teszték irántunk érzett szeretetetekről és küzdelmeink megértéséről. Bár csak tudnánk mi is hasonló ál-

dozathozatallal és hittel szolgálni mindig Isten ügyét itt a ránk bízott őrhelyen! Nem lehet, hogy ne küzdjünk minden erőnkkel ezen a munkamezőn, midőn látjuk: Testvérek vannak, akik ilyen áldozatra készek ezért az ügyért. A küldött adományokat a kézdivásárhelyi takarékpénztárba fizetjük be adósságunk törlesztésére. Lehetséges, hogy a két összegből valamelyiket a kézdivásárhelyi templomra²⁷ szánt adományként fogjuk befizetni, amely célra már van betétünk. Erről a napokban tartandó presbitéri gyűlés fog határozni, illetve a március 7-én tartandó egyházközségi közgyűlésünk.

Mellékelten küldök egy levelet Bruck Andorné úrasszony részére, amelyben közlöm egy kézdivásárhelyi hívünk címét levelezés céljából, amint azt 45-1943. sz. leveledben kérted.

Istenről sok erőt és áldást kívánva, maradok őszinte testvéri szeretettel és mély tisztelettel.

Kovács László lelkész

(HU-KEGY-E, VII-24. – *Géppel írt másolat.*)

13.

Bothár L. Vilmos, a Székelyföldi misszió felügyelőjének levele a kelenföldi evangélikus presbitériumnak

Bonyhád (Kézdivásárhely), 1945. szeptember 1.

Főtisztelendő Budapest-Kelenföldi Evangélikus Egyházközség Presbitériuma, Budapest-Kelenföld

Drága testvéreink!

És most nektek örömtők nagy. De mert a megosztott öröm kétszeres öröm, engedjétek, hogy mi is örendezhessünk veletek drága Lelkipásztorotok Püspökké²⁸ való megválasztása alkalmából. Nagy öröm az nekünk, az elárvult, az elszakított kicsiny testvéreteknek is, hiszen hitetek, szeretetetek, buzgóságotok megjutalmazását, imáink meghallgatását látjuk valóra válna Istenünk által történt elhívásban.

Szöklára, magasan emelt fel Titeket az Úr! Legyen veletek drága kegyelme mindenkori. Megáldott Titeket az Úr, azért nagy a mi örömünk.

És milyen jószágos az Úr! – Amikor megszorított minket, amikor Töletek elszakított, amikor megpróbált, – íme nagy örömet is adott nekünk. És mi boldogok és büszkék vagyunk árvaságunkban is Rátok, Istennek Veletek tett kegyelmét látva.

Tudom jól, drága Testvéreink, hogy nem felejtettétek el Kis Testvéreket ott messze a Hargita alján. Én most a háború lecsillapulása után térek vissza oda, építeni, szenvedni és talán üldöztetni is. De az Úr hív s megyek – kézdivásárhelyi templomunk tető alatt van (a torony még nincs tető alatt) – s vakolatlan. Ajtók, ablakok most készülnek. Papunknak nem adták meg a kongruát, mert állása 1941-ben rendszeresített. Híveink szegények. De pozitív értesülésem van arról, hogy helyén van, s végzi apostoli misszióját.

Az asztalos nem akarja elvégezni az ajtókat, ablakokat, mert pénzét kért, s nem tudtak adni. Majd lemegyek, s megsegít az Isten. Be fogjuk fejezni a templomot. Hogy miből, nem tudom még, de tudom biztosan, hogy nem hagy el az Isten. Ő elkezdte, be is végzi munkáját.

Sőt Csíkszeredában is kell templom. László fiam, aki a teológiáról vonult be katonának, tisztí fizetését téglavásárlásra fordította. Már 30 000 db téglát vett meg a csíkszeredai templomra. Tudom, nehéz most építeni, de hát Istennél nincs lehetetlen. Úgy lesz minden, amint Isten akarja. Igaz, azt sem tudom még, mi történt a téglákkal, mégis bízom Isten megsegítő kegyelmében.

²⁵ Dr. H. Gaudy László evangélikus lelkész, 1953-tól az Országos Evangélikus Könyvtár segédkönyvtárosa, 1957-től egyetemes könyvtárosa.

²⁶ Benczúr László (1905–2008), előbb evangélikus segédlelkész Cegléden, majd lelkész és püspöki titkár Budapesten.

²⁷ A kézdivásárhelyi evangélikus templomot 1947 novemberében szentelte fel Argay György akkori romániai evangélikus püspök.

²⁸ 1945. szeptember 27-én az őt lelkésszé avató Raffay Sándor utódjaként Ordass Lajost megválasztották a Bányai Evangélikus Egyházkerület püspökévé.

Valami olyan hír jött otthonról, hogy Lelkészünk a brassói evang. egyházközség hitoktató lelkészeként szerepel, Sepsiszentgyörgyön tovább lakik s végzi dolgát épp úgy a székelly miszióban, mint eddig.

És most, mikor jómagam is útra készen vagyok, hogy az oroszlanok barlangjába induljak, a magam és szórvány-egyházközségem minden egyes vezetője és tagja nevében hálás szívvel megköszönöm drága szívetek szeretetét, s kérem a Mindenhatót, áldjon meg Titeket minden áldásával.

Testvéretek az Úrban,

Bothár L. László, a Székelyföldi Evangélikus Egyházközség felügyelője

Erős vár a mi Istenünk!

(HU-KEGY-E, VII-27. – Kézrel írt másolat.)

14.

Túróczy Zoltán püspök jelentése a tiszai egyházkerület 1941. évi közgyűlése elé [Részlet]²⁹

Nyíregyháza, 1941. augusztus 16.

[...] A régi nagy egyházkerület egy darabja ismét visszatért. Múlt évi püspöki jelentésem végén még csak arról tehettem bizonyosságot, hogy a távolból rab magyarok remény- és örömtüzei szűrődnek át, pár nappal utána már valóra vált a reménység, és Kelet-Magyarország és Erdély egy része visszatért. Az örvendés alkalomból augusztus 31-én körlevéllel fordultam gyülekezeteinkhez, melyben köszöntöttem a hazatérőket, és szept[ember] 8-ra egyházkerületünk minden gyülekezetében hálaadó és könyörgő istentisztelet tartását rendelt el. A hazatérő gyülekezetek különleges kérdéseinek személyes megismerése és a gyülekezetekkel a magyarországi viszonyok megismertetése végett három alkalommal is beható tanácskozást folytattam a hazatérő gyülekezetek vezetőivel Nagyváradon, Budapesten és Kolozsváron. Megismerkedve azzal a szegénységgel, mely hazatérő gyülekezeteink nagy többségére jellemző, mozgalmat indítottam arra, hogy a hazatérő gyülekezetek az anya örömet és támogató szeretetét érezhessék meg a csonkaországbeliek részéről. Két mozgalmat indítottam. Az egyik testvérgyülekezeteket keresett a kicsiny hazatérő gyülekezetek mellé, a másik pedig egyházi kültagokat toborzott. Mindkét támogatás öt esztendőre van tervbe véve. Örömmel jelentem, hogy a nagybányai gyülekezetet a budapest-fasori, a nagykárolyi a győri, a szatmárnémeti a pápai, a Székelyföldi Missziót a kelenföldi, a székellyszomborít a miskolci gyülekezet fogadta testvérgyülekezetévé, a zselyki egyházközséget pedig az ózdi gyülekezet vette támogatásába. A testvérgyülekezetek évi 2850 pengőt, a kültagok pedig évi 932 pengőt, összesen évi 3782 pengő támogatást ajánlottak meg hazatérő gyülekezeteinknek, ami öt évre 18 510 pengőt jelent. Ezeket a támogatásokat kívül az egyházegyetem és a dunáninneni egyházkerület törvénygyűjteményekkel, könyvekkel és építő iratokkal ajándékozta meg a hazatérő gyülekezeteket.

(EOE-Ek-J-Tek.)

15.

Túróczy Zoltán püspöki jelentése a tiszai egyházkerület évi közgyűlése elé [Részlet]³⁰

Nyíregyháza, 1943. augusztus 13.

[...] Az erdélyi egyházmegye arcképe

Szolgálataimból külön ki kell emelnem az erdélyi egyházmegyében 1943. május 29-től június 7-ig tartott püspöki egyházlátogatást. Meglátogattam a következő anya- és fiókegyházköz-

ségeket és szórványokat: Nagybánya, Felsőbánya, Zilah, Zsibó, Kolozsvár, Zselyk, Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely, Kovászna, Barót. Nem látogattam meg a székellyszombori gyülekezetet, mely a püspöki egyházlátogatás előtt templomát szeretettel rendbehozattat, s azért a látogatás későbbre való halasztását kérte.

Az erdélyi egyházmegye területén az első általános benyomása az embernek az, hogy az ige egyházának területén jár. Míg a megszállás évei alatt³¹ a felvidéki egyházközségek lelkészeinek teológiai állásfoglalása inkább egyházpolitikai síkra terelődött át, addig Erdélyben az ige teológiája nyomta rá bélyegét a lelkészi nemzedékre. Áldott szolgálatot végzett ebben a vonatkozásban a kolozsvári református teológia, ahol lelkészeink a megszállás ideje alatt nevelődtek... Természetes, hogy ennek az állásfoglalásnak is van nemcsak előnye, hanem hátránya is. Az ige tárgyilagosságának erőteljes kihangsúlyozása azzal a kísértéssel jár, hogy az ige alkalmazásánál sokszor háttérbe szorul az ige gyülekezetszerűsége.

A második benyomása az embernek Erdély földjén az, hogy a felekezeti béke áldott világában jár. Ebben a vonatkozásban Erdélynek történelmi hagyományai vannak, s ha újabban ki is kezdték türelmetlen egyházpolitikuskok ezeket a történelmi hagyományokat, az igazi erdélyi még mindig hűségesen őrzi azokat. Érdekesen szemlélteti ezt a püspöki egyházlátogatás eleje és vége. A püspöki egyházlátogatás úgy kezdődött, hogy Nagybányán egyszerre érkezett meg Dr. Révész Imre,³² a tiszántúli református egyházkerület püspöke, s vele együtt a tiszai evangélikus egyházkerület püspöke.³³ Együtt köszöntött bennünket a város s mindkét protestáns egyház. Másnap együtt ült a fehér asztal mellett a két püspök s a két egyház vezetősége. Az egyházlátogatás utolsó állomása a határszéli Barót volt. Itt a református egyház kultúrházában készítette el a kis evangélikus fiókegyházközség a maga oltárát, amelyre a gyertyatartókat a római katolikus egyház kölcsönözte. Az egész úton különösképpen éreztem a református egyház velünk együtt örülő, önzetlen testvéri szeretetét. Mindezzel a maguk ünnepének is érezték a mi ünnepünket. Hasonlóképpen ünnepeltek velünk együtt az unitáriusok is, s a római és görög katolikus, valamint görögkeleti egyházak képviselői is kifejezésre juttatták köszöntésüket. Erdélynek ez a különleges helyzete is magától értetődőleg rejt magában kísértéseket. A felekezeti béke megóvása sokszor kisérikhet különösen a kisebbséget arra, hogy egyéni színét elhomályosítsa s különélésének szeretetteljes hangsúlyozását elmulassza, ami a kisebbségben lévő egyháznál az egyházi öntudat csökkenésének veszedelmével jár.

A harmadik benyomás, amit az ember Erdély területén szerez, hogy a mi népünk itt szétszórott nép. Itt vannak a legnagyobb területű egyházaink. Híveink a nagy szétszórtságban sokszor nemcsak egyházi, hanem nemzeti kisebbségként is élik életüket. Nagy feladatot ró ez mind az egyházközségekre, mind lelkészeinkre. Természetes, hogy egy, még csak második évét élő egyházmegye életében több helyen jelentkeznek a kezdet nehézségei. Az egyházi élet még sok helyen nem alkalmazkodott hozzá egészen azokhoz a módszerekhez és keretekhez, amelyekben a magyarországi evangélikus egyházegyetemünk éli életét. Hiszem, hogy ez a püspöki egyházlátogatás e tekintetben is segítségére volt az egyházmegyének.

Az erdélyi egyházmegyének nemzeti szempontból is nagy jelentősége van. Erdély földjén hosszú időn át egyenlőségi jelet tettek az evangélikus és a szász közé. Az erdélyi egyházmegye feladata, hogy az erdélyi közvélemény előtt tudatosítsa a magyar evangélikusság létét s igazolja annak létjogát. Ezt az alkalmat is felhasználom arra, hogy megköszönjem az egyházközségek ven-

²⁹ A jelentés 9. oldalát közöljük.

³⁰ A jelentés 23–24. oldalait közöljük.

³¹ Tehát a csehszlovák, illetve a román uralom évei alatt.

³² Révész Imre (1889–1967) református lelkész, a Tiszántúli re-

formátus egyházkerület püspöke 1938-tól 1949-ig, egyetemi tanár, egyház-, művelődés- és társadalomtörténész, az MTA tagja.

³³ Azaz a jelentést tevő Túróczy Zoltán.

déglátó szeretetét, Járosi Andor esperesnek, Dr. Schneller Károly³⁴ egyházmegyei felügyelőnek, Kallith András egyházmegyei másodfelügyelőnek, vitéz Baráth Károly³⁵ egyházkerületi főjegyzőnek és Csákó Gyula püspöki titkárnak³⁶ az egyházlátogatás alkalmával tapasztalt szíves együttműködését. Külön is ki kell

emelnem, hogy milyen öröm volt számomra, hogy Sólyom Jenő dr. egyetemi ny. r. tanár,³⁷ Erdély szülöttje, valamint Dr. Deák János egyetemi ny. r. tanár,³⁸ egyházkerületünk szülötte, ezen a püspöki egyházlátogató körúton szintén részt vett. [...]

(EOE-Ekj-TEk.)

Veres Emese Gyöngyvér – veresemese70@gmail.com

Levéltári források

Evangélikus Országos Levéltár, Budapest (EOL)

– *Evangélikus Egyházkerületi Jegyzőkönyvek: Tiszai Egyházkerület* (-Ekj-TEk)

Budapest-Kelenföldi Evangélikus Gyülekezet Levéltára, Budapest (HU-KEGY)

– *Háztartási iratok* (-E)

Irodalom

DÉVAI István

1992 A Bothár L. Vilmos-alapítvány névadójáról, *Háromszék*, 1992. augusztus 11., 2.

P. SZALAY Emőke et al.

2018 *Romániai magyar evangélikus egyház javainak tára. A romániai magyar evangélikus gyülekezetek templomai, felszerelési tárgyai, iratanyaga és temetői. Brassói Magyar Evangélikus Egyházmegye I–II.*, Debrecen.

Sz. n.

1942 Az evangélikus egyház ünnepélye, *Székely Nép*, 1942. december 10., 7.

VERES Emese Gyöngyvér

1997 „Ahol megfordultam, mindenütt építettem.” *Evangélikus Élet*, Budapest, 1997. február 9., 3.

2021 Adatok a székelyföldi evangélikus missziós egyház történetéhez, *ArchívNet – XX. századi történeti források*, XXI/4–5. (<https://www.archivnet.hu/adatok-a-szekelyfoldi-evangelikus-misszi-os-egyhas-tortenetehez>; utolsó letöltés: 2022. 06. 07.)

Date privind istoria misiunii luterane maghiare din Țara Secuiească

(Rezumat)

Al II-lea Partaj de la Viena a schimbat situația luteranilor maghiari din Treiscaune și Ciuc, înmulțiți cu refugiați din Ardealul de Sud. Despărțiți de comunitățile lor prin noua graniță, au fost nevoiți să se reorganizeze bisericesc, ridicând și lăcașe noi de cult. Din inițiativă episcopală, misiunea evanghelică maghiară din județele Treiscaune și Ciuc a fost sprijinită în primul rând de biserica luterană de la Budapesta-Kelenföld. Documentele referitoare sunt publicate în primul rând din arhiva acesteia din urmă.

Data Concerning the History of the Székelyföld Lutheran Mission

(Abstract)

The Second Vienna Award had a considerable impact on the Lutheran Hungarians of the Székelyföld region due to the influx of likewise Lutheran Hungarian refugees from Southern Transylvania. The newly established border severed the ties between these refugees and the Lutheran community they left behind, and consequently, the former had to reestablish themselves, erecting new churches and forming new congregations. On the initiative of the bishop, the Budapest-Kelenföld congregation became the main backer of the Hungarian Lutheran mission in Háromszék and Csík counties. Most documents published here are held in the archives of the aforesaid congregation.

³⁴ Schneller Károly (1893–1953) jogász, statisztikus, egyetemi tanár, nemzetközi hírű tudós. Ő szervezte újjá a Szegedi Tudományegyetem jogi karát is a II. világháború után.

³⁵ Vitéz Baráth Károly evangélikus lelkész, abban az időszakban rimaszombati lelkész.

³⁶ Csákó Gyula, a Tiszakerület püspöki másodlelkésze.

³⁷ Sólyom Jenő (1904–1976) evangélikus lelkész, egyetemi tanár. 1959-től az Evangélikus Országos Levéltárban tudományos munkatárs, majd a levéltár vezetője.

³⁸ Deák János (1883–1961) evangélikus teológus, egyetemi tanár.

1. ábra A sepsiszentgyörgyi evangélikus gyülekezet kelyhe (P. SZALAY Emőke et al. 2018, 407, II. 231. kép)

2. ábra A sepsiszentgyörgyi evangélikus gyülekezet paténája (P. SZALAY Emőke et al. 2018, II. 409, 239. kép)